

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ СЛІДІВ ЗНАРЯДЬ ЗЛОМУ

**Л. Н. Мекинян
М. С. Будагян**

У статті викладено особливості трасологічного дослідження слідів знарядь злому та інструментів, представлені їх види, механізми утворення, а також методи фіксації, описані різні засоби і методи вилучення та порівняльного дослідження слідів.

Крім того, наданий приклад виконаної трасологічної експертизи з дослідження слідів знарядь злому з використанням силіконової пасти «Мікросил» і порівняльний мікроскоп «Projectina Comac», які скорочують час роботи, підвищують ефективність дослідження та призводять до більш достовірних результатів.

SOME FEATURES OF TRACEOLOGICAL EXPERTISES OF BURGLARY TOOLS TRACES

**L. Mekinyan
M. Budaghyan**

This article outlined the features of traceological study of traces of burglary tools and instruments, their types, mechanisms of formation and also its fixation were presented as well as different means and methods of extraction and a comparative study of the traces were described.

In addition, there is an example of traceological expertise carried out by the traces of burglary tools by using “Microsil” silicone paste and comparative “Projectina Comac” microscope which reduce working hours, improve the efficiency of examination and lead to more reliable results.

УДК 343.98

Н. Б. Карпенко
старший викладач кафедри криміналістичних експертиз

*Навчально-науковий інститут № 2
Національної академії внутрішніх справ*

ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ДІАГНОСТИКИ

Розглядаються в дискусійному плані загальні поняття діагностики і предмету судово-почеркознавчої діагностики, їх зв'язок з судовим почеркознавством і загальною теорією судової експертизи.

Створення криміналістичної діагностики в теоретичному плані, поповнило методологію наук криміналістики та судової експертології. У практичному значенні криміналістична діагностика, забезпечує аналіз слідчих ситуацій і вирішення експертних завдань.

Термін «криміналістична діагностика» був запропонований 1972 році В. О. Снетковим, який разом з Ю. Г. Коруховим і В. І. Дубровіним, розробив окрему теорію криміналістичної діагностики [13; 14]. Свій внесок у цю теорію зробили українські вчені-криміналісти Н. І. Клименко, С. А. Ципенюк, З. С. Меленєвська [3; 11].

Слово «діагностика» грецького походження і означає розпізнавання, «розмежування», «визначення», «встановлення».

Діагностувати, означає встановити подібність досліджуваної ситуації з певною типовою моделлю чи виявити щось конкретне – притаманне цій ситуації.

Теорія криміналістичної діагностики, це система правил і понять, необхідних для здійснення процесу діагностичного пізнання у рамках проведення кримінального провадження і судово-експертного дослідження. Криміналістична діагностика – процес дослідження властивостей і стану об'єкта (ситуації) з метою встановлення змін, які відбулися в ньому, причини цих змін та їх зв'язок.

В статті розглядаються поняття почеркознавчої діагностики представлені різними авторами: Р. С. Белкін, Л. Ю. Ароцкер, В. В. Серьогін, В. Ф. Орлова, Н. І. Клименко, З. С. Меленєвська, С. А. Ципенюк, Г. А. Купріянова, М. Є. Бондарь, її сучасний стан, предмет і об'єкт дослідження. Можливості встановлення зовнішніх обставин, умов виконання рукописів (підпису) і встановлення внутрішнього стану особи, яка пише за допомогою розробленої класифікації діагностичних ознак, при проведенні судово-почеркознавчих досліджень.

Діагностичні дослідження в судовому почеркознавстві в сучасний період, виділені в самостійний напрям. Розроблені основні положення судово-почеркознавчої діагностики, показана їх сутність і місце в системі задач судово-почеркознавчої експертизи.

Наукові підґрунття становлять:

- можливість пізнання події за її відображенням;
- закономірність виникнення криміналістично-значущої інформації;
- положення науки криміналістики про типові моделі відображення властивостей предметів і їх взаємодію;
- методи і методики криміналістичного діагностування питань експертного дослідження [12, с. 190].

З метою перспективних розробок, вчені використовують ймовірностатистичний підхід, через експериментальне створення кількісних діагностичних методів [11, с. 58-63]. Г. А. Купріяною, виділені симптомокомплексні ознак, характерних для різних груп «збиваючих» факторів.

Предмет теорії судово-почеркознавчої діагностики є частиною предмета теорії судово-почеркознавчої експертизи або судового почеркознавства. Предмет же судового почеркознавства становить: вивчення закономірностей формування, функціонування та зміни функціонально-динамічного комплексу

су (ФДК) навичок, що лежить в основі почерку; вивчення закономірностей експертного дослідження почерку; створення на основі виявлених закономірностей методів і методик вирішення завдань судово-почеркознавчої експертизи з метою встановлення фактів і обставин, що мають доказове значення у кримінальних, цивільних, господарських і адміністративних провадженнях. Зазначені знання є складовими наукової основи судово-почеркознавчої експертизи [5, с. 7].

Судове почеркознавство в своїй основі спочатку формувалося як теорія судово-почеркознавчої ідентифікації. Відображення в ній неідентифікаційних досліджень, довгий час носило допоміжний характер. Цьому сприяло й те, що предмет судово-почеркознавчих діагностичних знань не був визначений, а ці знання не були сформовані у вигляді вчення, теорії.

Предмет судово-почеркознавчої діагностики як складова частина предмета судового почеркознавства розглядається у зв'язку з визначенням судово-експертної діагностики в загальній теорії судової експертизи, яка останнім часом сформувалася як самостійна галузь юридичних знань, відмінна від криміналістики. Як зазначав Р. С. Белкін: «Зв'язки криміналістики і загальної теорії судової експертизи – це зв'язки взаємодії, а не субординації; вони використовують положення один одного, кожна у відповідності зі своїми предметом, завданнями і метою» [1, с. 21].

Щодо питання про предмет судово-експертної діагностики у різних вчених немає єдиної точки зору. На даний час, мають місце три позиції щодо предмета діагностики. Перша позиція – це встановлення властивостей, станів об'єкта і умов протікання та настання окремих подій, що мають значення для доказування у кримінальному та іншому виді юридичного процесу [10, с. 78-80; 6, с. 73]. При цьому, поряд з діагностичними дослідженнями, як самостійний виділяється і предмет вирішення класифікаційних задач, встановлення належності об'єктів до стандартизованого класу, визначеного згідно ДСТУ чи іншою системою стандартизації. Друга позиція трактує предмет експертної діагностики більш вузько, відносячи до нього лише встановлення властивостей і станів взаємодіючих об'єктів. Третя позиція містить ще більш вузьке розуміння предмета діагностики. До діагностики її автори відносять лише ті дослідження, які пов'язані з встановленням стану об'єкта (наявності або відсутності відхилення від норми) [11, с. 70-73]. У цьому випадку, крім встановлення властивостей і станів взаємодіючих об'єктів, як самостійні розглядаються: атрибутивні, казуальні, нормативістські дослідження.

Так, і в судовому почеркознавстві, різні вчені по-різному трактують предмет судово-почеркознавчої діагностики.

Л. Ю. Ароцкер, який вперше визначив предмет судово-почеркознавчих неідентифікаційних (діагностичних) досліджень, відніс до них наступні факти: - встановлення зовнішньої обстановки і умов виконання рукопису, внутрішній стан виконавця рукопису та інші обставини неідентифікаційного характеру, в числі яких має місце вік виконавця рукопису і давність написання

документа, подібність почерків двох різних осіб, виконання документа одночасно двома особами, час виконання тексту документа та інші [6, с. 6-7]. У той же час, він пропонував неідентифікаційні дослідження, відрізняти від досліджень встановлення групової належності, до яких відносив: визначення статі за почерком, встановлення факту виконання рукопису правою чи лівою рукою. На його думку, виявлені ознаки, носять класифікаційний характер [6, с. 13-14].

Г. А. Купріянова, до почеркознавчо-діагностичних досліджень, відносить також встановлення стану виконавця рукопису і умов, в яких він виконувався, проте не включає в предмет діагностики встановлення характеристик особи [5, с. 15]. На відміну від Л. Ю. Ароцкера, вона дещо звужує предмет діагностичних досліджень, з якого випадає встановлення часу їх виконання.

В. В. Серьогін, предметом судово-почеркознавчої діагностики вважає: «закономірності відображення в почерку загальнофізичних властивостей, суб'єктивних (особистісних) якостей, соціально-демографічних даних, станів і навичок особистості, методи, прийоми і способи визначення їх з метою встановлення особи – можливого виконавця рукопису для запобігання і розслідування кримінальних правопорушень» [8, с. 10]. До загальнофізичних властивостей він відносить: стать, вік, зріст, тип статури, характер, ступінь розвитку зорово-рухового апарату письма, тощо; до суб'єктивних (особистих) якостей - тип вищої нервової діяльності, особливості характеру (акуратність, точність, енергійність, наполегливість, неохайність, сміливість, боягузтво і т.п.), тип темпераменту (холеричний, сангвінічний, меланхолійний, флегматичний), характеристики нервових процесів (збудливість, стійкість, стриманість та ін.), ділові здібності (стиль роботи, ставлення до справи, сталість у відносинах, вміння комбінувати і т.п.); до соціально-демографічних даних особистості він відносить: національність, район проживання, рівень освіти тощо; до визначення навичок виконавця рукопису – професійні, стенографічні, креслярські та ін. У психофізіологічний стан включається: сильне душевне хвилювання, збудження, стомлення, фізична втома, алкогольне або наркотичне сп'яніння, фізичне охолодження при низькій температурі. У патологічний стан – психічні, нервові, деякі інфекційні захворювання, розмова відсталість, дефекти моторики, порушення роботи зорового і слухового аналізаторів, порушення рухового апарату письма і т.д. [8, с. 10]. Встановлення обстановки виконання рукопису (незвична поза, письмо у темряві, у рухомому транспортному засобі, тощо), а також встановлення факту навмисної зміни почерку або наслідування почерку іншої особи, В. В. Серьогін відносить до предмета ситуаційних досліджень.

Предмет теорії судово-почеркознавчої діагностики, пов'язаний з предметом судово-почеркознавчої експертизи. Позиція А. А. Купріянової, отримала подальший розвиток в навчально-методичному посібнику з судово-почеркознавчої експертизи (Київ: ДНДЕКЦ, 2007 рік), в якому до діагностичних віднесені дослідження, пов'язані з встановленням умов виконання

рукописів, причому умови трактуються широко: вони охоплюють всі «збиваючі» чинники як внутрішні (стан виконавця), так і зовнішні (обстановка та умови виконання письма). Встановлення властивостей особи, виділено в групу класифікаційних завдань [5, с. 114-124].

Отже, вважаємо, що предмет судово-почеркознавчої діагностики слід розглядати комплексно, включаючи в нього встановлення властивостей і стану особи, залежну від впливу на неї внутрішніх і зовнішніх умов («збиваючих факторів»).

Ці знання в судовому почеркознавстві, повинні бути побудовані в єдину систему, що утворює його фундаментальний науковий базис. Розглянуті діагностичні дослідження, мають в своїй основі різні точки зору.

Пізнання закономірностей, які мають суттєве значення для встановлення властивостей особи за почерком, являє собою складну проблему, яка продовжує розроблятися в судовому почеркознавстві. Що стосується залежності почерку від певних обставин виконання рукопису, то їх слід розглядати в рамках предмета судово-почеркознавчої діагностики, а не в рамках судово-почеркознавчої ситуалогії.

Зовнішні фактори, що впливають на процес письма: незвична поза, погане освітлення, письмо в рухомому транспортному засобі і т.п. пов'язані з досліджуваними рукописами не безпосередньо, а через психологічний або фізіологічний стан людини. Дослідження впливу як внутрішніх, так і зовнішніх факторів на почерк особи, які передаються через механізм ПР ФДК (письмово-руховий, функціонально-динамічний комплекс) – завжди відносять до діагностичних. Отже, розділяти предмет знань діагностики, відносячи одну його частину до діагностики, а іншу до ситуалогії -методологічно невірно.

Отже, узагальнюючи викладене, предметом судово-почеркознавчої діагностики, пропонується вважати закономірності, що визначають:

- а) залежність почерку від зовнішніх обставин і умов виконання рукопису (незвична поза, незвичайний матеріал письма, написання у темряві або при бликуванні освітлення, виконання рукопису у незвичних умовах, під час руху транспорту та інше);
- б) залежність почерку від внутрішнього стану виконавця рукопису (хворобливий стан, м'язова втома, охолодження організму, незвичайний психофізіологічний стан, алкогольне та наркотичне сп'яніння або застосування фармакологічних засобів, що підсилюють збуджуючі процеси, установки на незвичний темп письма (уповільнений або швидкий), природне старіння організму, тощо);
- в) залежність почерку від віку особи виконавця (відображення ознак почерку від вікових змін).

На сучасному етапі розвитку судово-почеркознавчої діагностики в більшості своїй, вирішуються задачі на рівні розроблених симптомокомплексів

сів, які мають групове значення і не дають достатньої інформації для вирішення діагностичної задачі – встановлення конкретного «збиваючого» фактору, що діє на особу під час виконання нею рукопису або підпису [11, с. 58-63]. Тому, в сучасний період є необхідність подальшого удосконалення та розробки системи діагностичних ознак почерку та їх комплексів для визначення конкретної «збиваючої» причини.

Перелік посилань

1. *Ароцкер Л. Е., Богачкина Г. Р., Доброславская Е. Е.* и др. Судебно-почерковедческая экспертиза. Москва, 1971. 304 с.
2. Судебно-почерковедческая экспертиза. Общая часть: метод. пособ. для экспертов, следователей, судей. Москва, 1988. Вып.1. 125 с.
3. *Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І.* Судово-почеркознавча експертиза: навч.-метод. посібник. Київ, 2007. 277 с.
4. *Куприянова А. А.* Методические рекомендации решения судебно-почерковедческих диагностических задач. Минск, 1982. 61 с.
5. *Куприянова А. А.* Неидентификационные (диагностические) признаки в судебно-почерковедческой экспертизе и основы их систематизации // Современное состояние судебно-почерковедческой экспертизы и перспективы ее развития: материалы науч.-практ. семинара в г. Куйбышеве, октябрь 1980. Москва, 1981. С. 138-142.
6. *Ароцкер Л. Е.* Неидентификационные исследование в почерковедческой экспертизе / ХНИИСЭ; отв. ред. Л. Е. Ароцкер. Киев, 1972. 96 с.
7. *Литовский В. В.* Исследование почерка с целью установления времени исполнения рукописи // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев, 1992. Вып. 45. С. 23-27.
8. *Серегин В. В.* Возможности судебно-почерковедческой диагностики свойств исполнителей : автореф. дис. ... канд. юрид наук / ВНИИСЭ. Москва, 1983. 18 с.
9. *Куприянова А. А.* О возможности решения неидентификационных судебно-почерковедческих задач, связанных с установлением конкретного психического заболевания (шизофрении) // Экспертная практика и новые методы исследования: экспресс-информация. Москва, 1978. С. 14-23.
10. *Куприянова А. А.* К вопросу о влиянии на процесс письма алкогольного опьянения // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы. Минск, 1980. Вып. 7. С. 34.
11. *Меленевская З. С.* Проблемные вопросы развития судебного почерковедения / *З. С. Меленевская* // Актуальные проблемы организации судебно-экспертного и технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений на современном этапе: материалы междунар. науч.-практ. конф. Киев 14-15 ноября 2013. Киев, 2014. С. 58-63.
12. *Моравська В. В.* Поняття криміналістичної діагностики та її наукові основи / *В. В. Моравська* // Проблемні аспекти експертної практики: матеріали круглого столу. (Київ 4 грудня 2014 року). Киев, 2014. С. 189-190.
13. *Дубровін В. І.* Криміналістична діагностика в науковому дослідженні. Ленинград, 2001.
14. *Криміналістична діагностика при розслідуванні злочину / за ред. Ю. Г. Корухова.* Москва, 2001. С. 14-18.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРЕДМЕТА СУДЕБНО-ПОЧЕРКОВЕДЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ

Н. Б. Карпенко

Рассматриваются общие понятия диагностики, предмет судебно-почерковедческой диагностики в дискуссионном плане и его связь с судебным почерковедением, а так же общей теорией судебной экспертизы.

Дается понятие почерковедческой диагностики разных авторов: Р. С. Белкин, В. Ф. Орлова, Л. Ю. Ароцкер, В. В. Серегин, Н. И. Клименко, З. С. Меленевская, Г. А. Куприянова. Показано современное состояние, предмет и объект исследования. Возможности установления внешних обстоятельств, условий выполнения рукописей (подписи), установления внутреннего состояния пишущего при помощи разработанной классификации диагностических признаков при проведении судебно-почерковедческих исследований. Рассматриваются закономерности отображения общефизических особенностей: пол, возраст, степень развития зрительно-двигательного аппарата и т.д.; субъективные (личные) качества - тип высшей нервной деятельности, особенности поведенческого характера (аккуратность, небрежность, педантичность, неорганизованность, т.п.), тип темперамента, характеристики нервных процессов (возбудимость, стойкость, сдержанность), деловые способности (стиль работы, отношение к делу, умение комбинировать и т.п.); социально-демографические данные лица: национальность, район проживания, уровень образования; определение навыков исполнителя рукописи – профессиональные, стенографические, чертежные и иные.

CONCEPT OF THE SUBJECT OF FORENSIC HANDWRITING DIAGNOSTICS

N. Karpenko

The scientific article is devoted for the general concepts of diagnosis, the subject of forensic handwriting diagnostics in terms of the discussion and its relation to legal graphology and the general theory of judicial review.

It deals with the general concepts of diagnosis, the subject of forensic handwriting diagnostics in terms of the discussion and its relation to legal graphology, as well as the general theory of judicial review. It is also given the concept of vision handwriting diagnostics presented by different authors (P. Belkin, L. Arotsker, V. Seregin, Z. Melenevskaya, G. Kupriyanova), its current state, the subject and object of the research. The possibility of establishing external circumstances, conditions of performance manuscripts (signature), the establishment of the internal state of the writer using the developed classification of diagnostic features with a forensic handwriting analysis. The patterns display general physical characteristics: gender, age, degree of development of visual-motor apparatus etc; subjective (individual) characteristic - the type of higher nervous activity, behavioral characteristics (accuracy, negligence, pedantry, lack of organization, etc.), the type of temperament, characteristics of nervous processes (anxiety, resistance, restraint), business skills (style of work, attitude to the point, the ability to combine, etc.); socio-demographic data of a person: nationality, residential area, level of education; identifying skills manuscript artist - professional, stenographic, drawing and others.